

LA FORMACIÓ D'OLIGARQUIES LOCALS A L'ANTIC RÈGIM: ELS NIN DE SALOMÓ (1594-1704).

Aquest article fou concebut arran de dues converses distants en el temps i l'espai, i mantingudes en contextos molt diversos, aparentment sense connexió. Ben bé sense pensar, trobaren un punt on convergien, i sintetitzaren.

En Josep Maria Comes, historiador, investigador de l'Antic Règim al Camp de Tarragona, i gran coneixedor de l'abast i de la qualitat de la informació dels capbreus⁽¹⁾, em comentava, convençut, que l'estudi de la formació de les oligarquies locals era imprescindible per conèixer tant les característiques i l'evolució de l'ordre feudal de l'època, com el nivell d'aprofundiment de la renda sobre la pagesia dependent. Aviat vaig pensar amb el llinatge Nin del meu poble, Salomó, sobretot, després de l'estudi que vaig publicar en aquesta miscel·lània⁽²⁾.

En el decurs d'una visita a la premsa de lliura de cal David, a Salomó, perfectament conservada tot i la seva antiguitat –porta gravada la data de 1619 al travessar–, el doctor Miquel Barceló, catedràtic d'Història Medieval de la Universitat Autònoma de Barcelona, destacava la transcendència d'instruments com els trulls, cellers, molins, forns i similars. El seu interès residia tant en les rendes que generaven pel fet de ser monopolis senyorials, com en la facultat de constituir vertaders mecanismes de control sobre les collites dels pagesos, constrenyits a efectuar en ells el procés de transformació de la producció, impeding la seva eventual ocul-

1. J. M. COMES: El desplegament feudal a la Catalunya Nova (àrea del Gaià). In: *XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya. Valls-Vilarodona*, 1989. Actes, vol. I, ps. 309-320.

2. A. VIRGILI: Relacions feudals i distribució de la terra al Baix Gaià: Salomó l'any 1704. In: *Estudis Altafullencs*, 18, 1994, ps. 43-50.

tació parcial i evitant la consegüent minva de la renda senyorial⁽³⁾. Els Nin de Salomó tenien sota control els trulls d'oli, i, pel cap baix, el "Molí del Pier" al Gaià, avui dit "Molí Rònc", situat a l'antiga "Quadra de la Solana", del senyoriu del monestir de Santes Creus, actualment en el terme de Salomó.

És ben coneguda, d'altra banda, la vinculació dels Nin amb la llegenda que envolta la imatge del Sant Crist de Salomó, tan ben reflectida en la literatura i la seva representació teatral (els goigs, el ball parlat), i també en l'art (capella del Sant Crist)⁽⁴⁾.

Els Nin de Salomó eren una família amb fortuna. A hores d'ara desconeixem l'origen del seu patrimoni, que augmenta significativament en el decurs dels anys que abasta aquest treball. Estan vinculats als càrrecs de major relleu i promocionen la seva imatge i condició. La seva riquesa va permetre Joan de Nin i Vidal ingressar a la noblesa arran de la concessió del títol de cavaller pel rei Carles II "l'Embruixat" l'any 1679. Com a component de l'aristocràcia, havia de renunciar a qualsevol activitat laboral. Per tant, els seus ingressos s'haurien de furnir a través de rendes; les rendes procedien dels drets sobre la terra, i la terra calia tenir-la, o posseir-ne els drets.

Anem a cercar el testimoni dels documents. Han estat utilitzats tres capbreus corresponents als anys 1594, 1659 i 1704⁽⁵⁾.

LA SENYORIA DE SALOMÓ

El llinatge d'Aiguaviva i de Tamarit, després de Copons i de Tamarit, i el priorat de Santa Maria de Banyeres, eren els senyors, per comú i indivís, del lloc i terme de Salomó. En els 110 anys que transcorren entre 1594 i 1704, llurs drets feudals van experimentar lleugeres variacions. Tenien la jurisdicció civil; els habitants es declaren vassalls propis i afocats amb l'obligació de prestar jurament i homenatge de fidelitat als senyors. Les collites eren gravades amb el delme i la tasca a raó de dues catorzenes parts (de catorze quarteres, dues) dels cereals, la verema, els llegums, el cànem i el lli. El 1704 la proporció es reduí a dues quinzenes. A més, l'onzena part del bestiar i de la llana; la novena de les olives (la desena el 1704); un porcell de cada porcellada –alternant mascle i femella–; un

3. Al respecte, M. BARCELO et alia: *Arqueologia medieval. En las afueras del "medievalismo"*. Barcelona, ed. Crítica, 1988.

4. Autors Diversos: *El "Ball del Sant Crist de Salomó"*. Tàrragona, 1991.

5. Capbreu de 1594: Arxiu Històric de Vilafranca, secció Capbreus, Banyeres, n.º 255. Capbreu de 1659: Arxiu Històric de Vilafranca, secció Capbreus, Banyeres n.º 259 i Copons n.º 669-670. Capbreu de 1704: Arxiu Històric Comarcal de Valls, Notaris de Valls (Andreu Ferrer), reg. 713.

pollastre per cada casa a pagar per Sant Joan de juny, o el seu equivalent monetari; mitja dotzena de formatges la primera setmana després de la Pentecosta. En les noves rompudes (aixermades) es pagaria una vint-i-cinquena part dels fruits el primer any, per normalitzar la renda a partir del segon⁽⁶⁾. Els pagesos havien de fer un tragi anual amb els animals propis, no superior a una jornada de camí entre anada i tornada, i havien de lliurar set sous cada any per la utilització del forn comú. Les tinences eren subjectes a una fatiga de trenta dies i, en cas d'alienació, el lluíisme es fixava en la tercera part del valor de la venda⁽⁷⁾. Tanmateix, la renda recaptada pels senyors eminents –al marge de consideracions sobre quan onerosa podia resultar– no il·lustra la situació del conjunt de la pagesia. Cal fer una aproximació a la distribució de la terra per tenir-ne una idea més clara. És força corrent que uns pocs grans terratinents disposin de la major part de la terra. Davant la impossibilitat d'explotar-la directament⁽⁸⁾, o bé l'arrenda-

6. Amb aquest mecanisme els senyors induïen els pagesos a posar més terra en conreu (artigament, aprofitament del vessant dels turons amb marges, etc.) amb la finalitat d'incrementar la renda.

La renda, doncs, no s'ha de considerar un instrument extern al sistema, ni el producte d'un botí (que genera la desafortunada noció de "coerció extraeconòmica", sinó un mecanisme que obligava els pagesos a produir per sobre del nivell de consum, i a disciplinar el procés de treball, com assenyalava M. BARCELÓ: La arqueologia extensiva y el estudio de la creación del espacio rural, in: *Arqueología medieval*, cit., ps. 195-174, i sobretot, *Crear, disciplinar y dirigir el desorden. La renta feudal y el control del proceso de trabajo campesino: una propuesta sobre su articulación*. In: *Taller d'Història*, 6, 2n semestre 1995, ps. 61-72..

7. No es descarta que el lluíisme pogués representar la meitat del valor de la venda, segons el capbreu de 1594: "laudimio (...) solvat dictus emptor medietatem totius pretii quo vendita fuerit dicta proprietatis, quod vulgo dicitur tertium...".

8. Existeix un sostre tècnic que fa inviable l'explotació directa d'una heretat a partir d'una determinada extensió. La disseminació parcel·laria i/o la llunyania de les mateixes parcel·les, que impliquen una inversió significativa de temps per desplaçament o transport també és un factor rellevant en la superfície d'una explotació treballada directament per un mateix posseïdor. A més dispersió i distància, més reduïda haurà de ser una explotació treballada directament sense mà d'obra assalariada permanent. Els conreus també constitueixen un factor determinant ja que no tots necessiten del mateix temps de dedicació.

Tanmateix, els capbreus estudiats presenten una gran uniformitat on el denominador comú és l'agricultura de secà amb predomini de terra destinada a la sembra, i oliverars. La vinya, que exigeix molta més atenció, és encara poc present, i el regadiu es redueix als horts destinats al consum familiar, de poca extensió i adossats a la casa o tocant al nucli urbà. No disposem de dades concretes sobre l'espai de bosc documentat amb l'expressió "part bosquina", i normalment vinculat al que amb excessiva lleugeresa hom anomena "usos alternatius" (pastura, caça, llenya), objecte de poca o gens dedicació. Ni es pot generalitzar el bosc, ni tampoc el seu aprofitament, que dependrà en bona mida de les condicions físiques i la topografia de cada regió. En el cas que ens ocupa, la irregularitat del terreny i l'escassa disponibilitat de superfícies planes obliga a atacar contínuament el bosc per guanyar espai de conreu (les noves aixermades documentades). Aquesta tasca requeria molt de temps, i les limitacions tècniques adduïdes afeixugaven i alienien encara més el procés d'artigament. Una lleugera prospecció sobre la massa boscosa actual permet detectar l'abast de l'extensió de conreus fins els darrers vessants (marges, barraques, oliveres i garrofers en són muts testimonis), reduint la massa boscosa a l'espai rocós que corona el turó. Els incendis forestals posen al descobert aquest fenomen sense necessitat de prospectar. D'altra banda, la llenya s'obtenia majoritàriament de la poda dels arbres, i la pastura s'encaminava als rostolls, erms i, en determinades èpoques de l'any, a les pròpies zones de conreu. Del bosc s'explotava sobretot el sotabosc per obtenir feixos destinats als forns (de calç essencialment) i a les carboneres.

No es pot dir, doncs, que el bosc no donés feina. A l'àrea estudiada, les característiques físiques de la qual es repeteixen en molts indrets de la geografia catalana, en donava molta de feina. Una feina lenta i pesada.

ven o bé en feien establiments i subestabliments en emfiteusi a pagesos sense terra o amb explotacions petites, amb uns contractes que superaven les obligacions senyorials. L'any 1704, a Salomó, 6 emfiteutes (11,5% del total) posseeixen el 74% del total de la superfície capbrevada amb explotacions superiors a 100 jornals de terra; un sol posseïdor, Joan de Nin, declara 688 jornals (el 35,66% de la terra declarada)⁽⁹⁾.

Aquesta situació d'extrema pobresa que afectava la majoria de la població camperola explica la significativa quantitat de vendes de finques que tenien per objecte pal·liar l'endeutament pagès. Després de pagar el lluïsmo que gravava la transferència i restituir els deutes, el pagès quedava en la misèria i, a més, sense terra, tot intensificant el fenomen: incrementar el desequilibri del repartiment de la terra i, en definitiva, accentuar les privacions de la major part del camperolat.

A Salomó els Nin esdevenen el paradigma de l'estratègia adduïda, i il·lustren l'existència de marcades jerarquies en el col·lectiu pagès. El cas dels Nin és tan evident que en poc més d'un segle passen de pagesos –si bé uns pagesos un xic especials– a burgesos i, finalment, a ingressar en l'aristocràcia.

ELS NIN, BATLLES I TERRATINENTS

A hores d'ara, la primera notícia escrita de què disposem sobre els Nin de Salomó pertany al capbreu de 1594. Hi apareixen Paula Nin, vídua de Francesc Nin, àlies Llagostera, "cultor" –és a dir, pagès–, i també llur fill, Joan Nin, àlies Llagostera, "cultor", que confessen els seus immobles. Joan Nin, a més, era el batlle, per tant, l'administrador i vetllador dels béns i rendes dels senyors a Salomó⁽¹⁰⁾. El càrrec ja mostra la posició de privilegi de la família. I encara, Joan Nin tenia el domini útil del trull d'oli comú i "forçiat" (tots els vassalls estaven obligats a fer-hi l'oli). Els Nin, amb llurs pròpies despeses, havien de mantenir el trull ben equipat amb els instruments necessaris per a l'elaboració de l'oli, i també la llenya pel foc esmerçat en la decantació. Tanmateix, la inversió havia de resultar molt profitosa, atesa la insignificança del cens senyorial: 4 quartans d'oli anuals (17,6 litres), i el que percebien per l'ús del trull: un quartà de cada 13, i dos diners per quilmada⁽¹¹⁾.

9. A. VIRGILI: art. cit.

10. La facultat de nomenar i ratificar el batlle requeia en el senyor d'Aiguaviva i de Tamarit, després de Copons i de Tamarit.

11. La quilmada és la quantitat d'oliva mòlta en una premsada. Actualment s'anomena "peu", pel qual cal reunir 9 quarteres d'olives (al voltant de 450 Kg). La magnitud del "peu" en una premsada de la premsa de lliura no difereix del de la premsa hidràulica.

Mare i fill, conjuntament, declaren 19 immobles, dels quals, 7 són la casa, el trull i diversos corrals, horts i freginals d'escassa superfície dins el nucli urbà o adossats. Les 12 finques restants eren parcel·les disseminades per tot el terme, d'extensions variables (entre 1 i 30 jornals). Tot i alguna manca en l'esment de la superfície, l'explotació no és inferior als 130 jornals de terra.

* * *

En el capbreu de 1659 els Nin mantenen amb els senyors la mateixa relació que l'acabada de descriure. Joan Nin "negociant", continua essent el batlle i manté el domini útil del trull en les mateixes condicions. En les confessions apareix Maria Nin, vídua de Joan Nin, negociant, que declara cinc parcel·les amb predomini d'oliverars. A continuació confessa Joan Nin "negociant", fill de Francesc Nin, ja difunt, que havia atorgat testament el 16 d'agost de 1636. Amb aquestes dades, de moment contradictòries, no es pot establir la filiació ni els vincles familiars que ben segur existien entre els dos personatges adduïts. Tot i tractar-se ja d'un mercader, declara 10 parcel·les, vuit de les quals havien estat adquirides mitjançant compra en el decurs d'un marge de quinze anys, la qual cosa representà un increment de patrimoni de 100 jornals pel cap baix (entre 30 i 35 Ha, atès que un jornal equival a 3.330 metres quadrats).

L'INGRÉS A LA CAVALLERIA

El 10 de març de 1679, el rei Carles II "l'Embruixat" atorgava a Joan de Nin i Vidal la dignitat de cavaller fent hereditari aquest títol als seus descendents per via directa i masculina⁽¹²⁾. Ignorem la postura dels Nin durant la guerra de Separació (1640-1652) que enfrontà les institucions catalanes amb la Casa d'Àustria, i si influí en res per a aquesta distinció⁽¹³⁾. En el document hi consta explícitament l'afecte i devoció del dignificat vers la corona, segons l'informe del marquès de Leganés, cosí del rei i lloctinent i capità general al Principat. El 4 de novembre de 1678, el rei, a través de la Cancelleria d'Aragó, ordenà per carta al noble Diego de Vidal i Agràs, de Tarragona, la imposició de la faixa i honor militar a Joan

12. Reproducció en fotocòpia a l'Arxiu Municipal de Salomó, sense referència d'origen (probablement extret del Archivo Histórico Nacional de Madrid).

13. De fet, la "venalidad de cargos", o adquisició de títols nobiliaris a canvi de sumes de diners, fou una pràctica corrent en els darrers monarques Àustries a causa de la imperiosa necessitat de les malmes finances de la corona d'ingressar recursos. L'exempció fiscal de què gaudia la noblesa convertia aquesta estratègia en un mal negoci a llarg termini, des de la perspectiva reial.

de Nin i Vidal. La cerimònia es celebrà el 21 de desembre del mateix any a l'espera de la definitiva aprovació reial, el març de l'any següent.

La investidura significava alhora la concessió d'un escut que podia ser exhibit en qualsevol circumstància i situació, descrit de la forma següent: la part superior acaba en quadrat, i la inferior ovalada, i es divideix en quatre parts iguals. Dalt a la dreta, en camp d'or, es veu un nen del seu color natural; a l'esquerra una muntanya verda i a sobre la creu de Sant Antoni, cerúlia en camp d'argent; sota a la dreta es mostra una llàntia de llum d'argent, vulgarment dita aranya, en camp de cera, i a l'esquerra un arbre verd en camp celest. En el vèrtex de l'escut, un elm de color ferruginós, amb rossinyols. El rei comunica a tots els oficials reials i súbdits de qualsevol dignitat perquè no alterin la disposició sota pena de 1.000 florins i disposa que Felip de Copons, senyor de Salomó, no podrà posar a la venda els drets sobre les propietats de Joan Nin sense el seu consentiment.

En el document, que ultra la descripció reproduïx la il·lustració de l'escut, el quartó inferior dret que correspon a la llàntia està enfosquit. La impressió és que la llàntia s'ha suprimit deliberadament per circumstàncies ara per ara desconegudes⁽¹⁴⁾.

JOAN DE NIN I VIDAL L'ANY 1704

En el capbreu d'aquest any, Joan de Nin i Vidal ostenta la seva nova condició amb els qualificatius de "magnífic i cavaller". Eximit de qualsevol obligació, ha deixat el càrrec de batlle⁽¹⁵⁾. Declara 38 immobles, dels quals, 30 ja els havia capbrevat davant Pere Joan Castres, prevere de la parròquia de Puigtinyós, el 7 de maig de 1665 i el 18 de març de 1668, segons fa constar el propi interessat. El seu patrimoni, amb 688 jornals, abastava la tercera part de tota la superfície del terme confessada en aquest capbreu⁽¹⁶⁾.

14. Xavier Ferrer, director de cinema, planteja la hipòtesi d'un origen hebreu del llinatge Nin, a través de certes evidències que es complementen. L'existència de membres d'aquest cognom capturats a França pels nazis a partir de 1940 i posteriorment assassinats als camps d'extermini de Mathausen; el nom escollit arran de la conversió que haurien hagut de fer, la pròpia llegenda del Sant Crist, plena d'elements simbòlics que remetien a la tradició, perfectament coordinats de principi a fi; la concepció integral de l'escut heràldic descrit, que obeeix a tota una simbologia reflectida en la tradició hebraïca, on l'aranya podria ser el canalobre de set braços i conseqüentment, la hipotètica causa de la seva supressió. A manca d'un estudi més aprofundit de la qüestió, que s'ha de fer, ens limitem amb aquest plantejament que Xavier Ferrer m'ha comunicat en el decurs de les llargues i sempre interessants converses mantingudes, que agraeixo molt sincerament.

15. El batlle era Joan Figueres, un dels principals hisendats de Salomó, segons la confessió efectuada, i disposa també d'un trull d'oli. En el curs dels anys, cal Figueres esdevingué una de les cases més rellevants de Salomó.

16. A. VIRGILI: art. cit.

Manté el domini útil del trull d'oli que sembla reformat i ampliat, segons la descripció feta: “un trull d'oli amb tres premses de lliura, amb una casa dins dit trull, amb les seves naus, piques, aljubs i altres oficines necessàries i un freginal contra dit trull i les basses olieres, situat prop de la font vella al soldevall del carrer del Sitjar”. El trull amb la casa encara es conserva (amb una sola premsa de lliura), a cal David (Salomó). (Vegeu Apèndix).

Una notícia indirecta (afrontació de propietats) informa del domini útil del Molí del Pier⁽¹⁷⁾, al Gaià, a l'indret conegut com a Quadra de la Solana. No es registra al capbreu perquè la quadra era senyorejada pel monestir de Santes Creus.

De la casa, coneguda popularment com “cal Cadernal” se'n fa la següent descripció: “una casa amb dos portals (oberts al) carrer de Vilafranca, amb una era enrajolada i un freginal darrera la casa, amb un corral de bestiar al costat, i una pleta i un pati dit la pleta del pou; i a l'altre costat de la casa un altre pati clos dit el corral de la llenya”. Una descripció que coincideix plenament amb l'actual disposició de la casa, tot i l'estat ruïnós i descurat que malauradament presenta. La part posterior dels seus 5.000 metres quadrats estan tancats per una esvelta muralla emmerletada que precisa també d'una urgent restauració. A la llinda d'una portalada interna es pot llegir una data: 1618. Les característiques arquitectòniques d'aquesta porta coincideixen amb la disposició de la resta de portes i finestres, tant de l'interior com de la façana, cosa que fa suposar que l'estructura mestra de la mansió i la disposició externa han hagut de variar molt poc.

ELS NIN I EL SANT CRIST

Diu la llegenda que un mercader salomonenc, de nom Josep Nin, va portar a la vila la imatge d'un Sant Crist procedent de l'Alger després de comprar-la a un mercader musulmà, el qual la posseïa com a part d'un botí aconseguit per un avantpassat seu.

Al marge de l'epopeia, les notícies d'arxiu semblen confirmar la presència d'un crucifix a l'església de Salomó vers 1552⁽¹⁸⁾.

17. Avui respon al topònim “Molí Ròneg”, en estat ruïnós. Una de les dovelles de la porta d'entrada mostra nom i data: “Benet Pier, 1565”. A migdia, una porta mig enrunada obre pas a la sala de moles i farina, on es conserven encara les dues moles de què disposava el molí. La bassa, a la part superior, a cerc, és totalment reomplerta de terra i només s'observen restes de la seva paret a ponent.

18. Mn. J. BERNADAS: *El Crist de Salomó: tradició i història*, in: Autors Diversos: “*El Ball del Sant Crist de Salomó*”, op. cit.

Tanmateix, cap document ni cap notícia dona esperança que aquest pretès viatge s'hagués produït realment. D'altra banda, l'única referència de Josep Nin ens la dona M. Aymamí, que afirma haver llegit el testament, atorgat el 29 de juliol de 1607, a l'Arxiu Parroquial de Salomó (Testaments, llibre 2, fol. 1)⁽¹⁹⁾. El testador expressava el desig de ser sepultat junt al Sant Crist i feia un llegat per il·luminar una llàntia perpètua. Els vells del poble, d'altra banda, encara recorden una tomba davant de la capella del Sant Crist, amb una làpida en llatí on apareixia el nom de Josep Nin, segons la traducció feta pel rector d'aleshores, Martí Franquès. Tanmateix, l'Arxiu resultà totalment destruït l'any 1936, el rector fou assassinat, i el temple s'hagué de reformar el 1939 a causa dels desperfectes soferts durant la Guerra Civil.

Ha estat impossible verificar cap d'aquestes dades. Ja Salvador Rovira es mostrà escèptic davant el fet que el protagonista del suposat viatge a l'Alger a mitjan segle XVI no testés fins l'any 1607⁽²⁰⁾. D'altra banda, no hem pogut localitzar cap més còpia ni versió d'aquest testament, i resulta també estrany que Josep Nin no figuri en cap dels documents coetanis emprats en aquest treball. Hauria hagut de ser ell el titular de les confessions del capbreu de l'any 1594, i no Joan Nin, fill de Francesc Nin.

Joana Nina, muller de Joan Nin, testà l'agost de 1607⁽²¹⁾. Aquesta notícia sí que concorda del tot amb la informació dels capbreus.

D'altra banda, només un trasllat posterior explicaria que la tomba de Josep Nin pogués estar ubicada enfront de la capella, erigida entre 1708 i 1715. Caldria preguntar-se, encara, com el nom d'un personatge tan il·lustre no es repeteix en cap dels posteriors membres del llinatge. Josep Nin continua "amagat".

La vinculació dels Nin amb el Sant Crist sembla enfortir-se a finals del segle XVII i principis del XVIII, a partir de la concessió del títol de cavaller a Joan de Nin i Vidal el 1679, coincidint amb l'inici d'una intensa activitat al voltant del Sant Crist. L'any 1691 es fundà la "Confraria del Sant Crist de Salomó"⁽²²⁾. Entre 1708 i 1715, com acabem de dir, es construï la capella del Sant Crist, esplèndidament decorada amb les teles del pintor barrocc de Valls Jaume Pons i Monravà, que probablement fou acollit a cal Nin durant les seves estades a Salomó, on pintà també sobre taula⁽²³⁾.

19. M. AYMAMI: *Historia del pueblo y Santo Cristo de Salomó (Tarragona)*. Tarragona, 1925.

20. S. J. ROVIRA i GÓMEZ: *El Baix Gaià a l'època de Carles I*, in: *Autors Diversos: El Ball del Sant Crist*, op. cit.

21. Arxiu Diocesà de Barcelona: Llibres de Testaments, n.º 11, foli 223.

22. Edició dels estatuts i estudi per R. GALLOFRE i A. VIRGILI: *La Confraria del Sant Crist de Salomó, instituïda i fundada l'any 1691*. L'Espluga-Salomó, 1981.

23. Sobre l'obra pictòrica i la persona de J. Pons i Monravà, Mn. J. BERNADAS: art. cit., i D. VENTURA: *Jaume Pons i Monravà, artista i pintor (Valls, 1671-1730)*. Valls, 1988, ps. 43-52.

La llegenda del Sant Crist es va perfilant cada vegada amb més nitidesa, gràcies a l'impuls de la Confraria, on s'institueix el caràcter permanent de la festa patronal el dia tres de maig, festa de Santa Creu, precedent i origen, sens dubte, de l'actual Festa Major. La tradició oral es plasmà en els goigs, l'edició més antiga dels quals data de mitjan segle XVIII⁽²⁴⁾. Diversos gravats incisos a les columnes d'entrada a la capella mostren la intensitat de pelegrinatges i romeries al Crist de Salomó. A mitjan segle XIX, el també vallenc Marc Fuster va rebre l'encàrrec d'escriure el text dramàtic del "Ball del Sant Crist" per tal d'escenificar el que ja havia esdevingut un mite, i exalçar la figura de Josep Nin que tant es resisteix a mostrar-se. Tanmateix, l'absència d'aquest protagonista no desmereix la tradició transmesa al llarg de generacions, ans al contrari, avalada per la seva antiguitat perduda en la nit dels temps, es reforça com a element cultural i signe d'identitat per tots els salomonencs d'origen i d'adopció. És, precisament, aquesta antigor immemorial, el referent que sempre i en tot temps es reivindica. Salvador Lletget, que era rector de Salomó l'any 1702, va afirmar que la tradició era molt antiga, que així ho havia escoltat de persones de més de setanta anys els quals ja ho havien sentit de llurs avantpassats, i que no existien rastres documentals perquè les guerres havien destruït els arxius de Salomó⁽²⁵⁾. Com a prova fefaent de fidelitat a la transmissió heretada de generació en generació, Salomó representa anualment, amb motiu de la festa patronal de Santa Creu de maig instaurada a finals del segle XVII per la Confraria, i amb il·lusió intacta, el "Ball del Sant Crist".

* * *

La progressió dels Nin de Salomó en el decurs d'un segle fou, senzillament, extraordinària, i constitueix el màxim exponent de l'oligarquia local. Hisendats importants des del principi, ostentaven el càrrec de batlle, que monopolitzaven i transmetien de pares a fills. Aquest privilegi contribuï a enfortir la posició de la família, tant a nivell social com material. La seva influència i poder els va facilitar l'accés i el control dels instruments relacionats amb la transformació de les principals collites: premses, molins i trulls, que generaven rendes i permetien el control permanent sobre la producció pagesa. La creixent prosperitat del llinatge culminà amb la distinció reial de la dignitat de cavaller en la persona de Joan de Nin. Les immunitats i privilegis propis de l'aristocràcia i la

24. TORRELL DE REUS: Catàleg Bibliogràfic de la Primera Exposició Monogràfica dels Goigs al Sant Crist de Salomó. Salomó, maig de 1982.

25. Mn. J. BERNADAS: art. cit., p. 112.

necessitat de viure de rendes explicaria l'interès en incrementar el seu patrimoni rural, que aconseguirien a través de la compra d'immobles, i mantenint el monopoli dels trulls i molins. El privilegi nobiliari, i el seu protagonisme en la llegenda del Sant Crist i el seu entorn, reforçaren la seva imatge que van procurar de promocionar de forma permanent. Joan de Nin i Vidal fou el gran protagonista i qui culminà aquesta estratègia. Però sense descendència masculina, recolliren el llegat els Fontanilles de Torredembarra, que van acabar per dilapidar tot el patrimoni, incapaçs d'avançar al ritme que marcaven els temps⁽²⁶⁾.

Antoni Virgili

APÈNDIX

L'elaboració d'oli consta de tres processos.

1. La mòlta de les olives es realitza al trull o molí, on una mola (o dues) de forma cilíndrica o troncocònica s'acopla per un eix a un arbre vertical. La tracció d'un animal de tir que gira entorn de l'enginy produeix un moviment de rotació de la mola. Les olives, progressivament dipositades sobre una pedra horitzontal (mola fixa, sotana) a través d'un dipòsit penjat del sostre (tremuja), són xafades per la mola superior en moviment. La pasta resultant és recollida i posada en recipients circulars d'espert (cofins) que es superposen fins a formar una pila (peu) a la que s'hi apliquen banys d'aigua bullenta per facilitar la separació de l'oli (decantació). L'aigua s'escalfa en grans olles al fornall que hi ha al mateix trull (infern). El peu és a punt per a la premsada.

2. Premsada. La premsa de lliura o de biga consisteix en un cabiró (biga) de considerables dimensions que oscil·la a través d'un cargol vertical a l'extrem inferior del qual hi ha una gran pedra (lliura) (fig. 1). La biga és la palanca que exercirà la pressió sobre el peu en desplaçar el punt de recolzament (de primer a segon grau de la palanca). És imprescindible un punt d'anclatge subterrani molt consistent per resistir la pressió exercida sense arrencar l'extrem de l'estructura (suport 1). En la posició de repòs la palanca descansa sobre les falques B (punt de recolzament central o palanca de primer grau). Inicialment, les falques A només tenen una funció de seguret, i han de ser retirades en començar el procés.

26. Vegeu al respecte S. J. ROVIRA i GÓMEZ: *Els Fontanilles de Torredembarra. Un llinatge torrenc de ciutadans honrats de Barcelona*. Paratge Tarragoní, Tarragona, 1993.

Figs. 2 i 3. Carregament del peu. S'aixeca la palanca fent girar el cargol. El peu es situa sobre el cofiner. Les falques B s'enretiren i la palanca es recolza sobre el peu. Les falques A es situen per sobre de la palanca (punt de recolzament a l'extrem o palanca de segon grau), i aquesta exercirà una forta pressió sobre el peu, que perdrà líquid progressivament. A través d'un rec, el líquid (aigua i oli) vessa a una pica situada a un nivell inferior.

Fig. 4. Per acabar el procés s'acciona el cargol mitjançant tracció manual fins que la resistència del peu fa aixecar la lliura. Aquesta esdevé un pes que actua com a força constant sobre el peu fins a esdevenir una massa sòlida (remolta).

3. La recollida de l'oli es farà després d'un temps que el líquid de la pica hagi estat en absolut repòs. L'oli, menys dens, surarà completament per sobre de l'aigua. Es recull amb recipients de llauna que minvaran progressivament de capacitat a mesura que el volum d'oli disminueixi. L'oli es diposita en grans gerres (ancoles) o portadores de fusta (barrals). L'aigua de la pica és aviada per un conducte subterrani cap a les basses olieres on després d'haver acumulat el residu de diverses operacions de premsat, encara es recull el poc oli que hi resta, ja de molt baixa qualitat (oli de bassetes).

Josep Antoni Minguella - A. Virgili

Il·lustracions: Josep Antoni Minguella

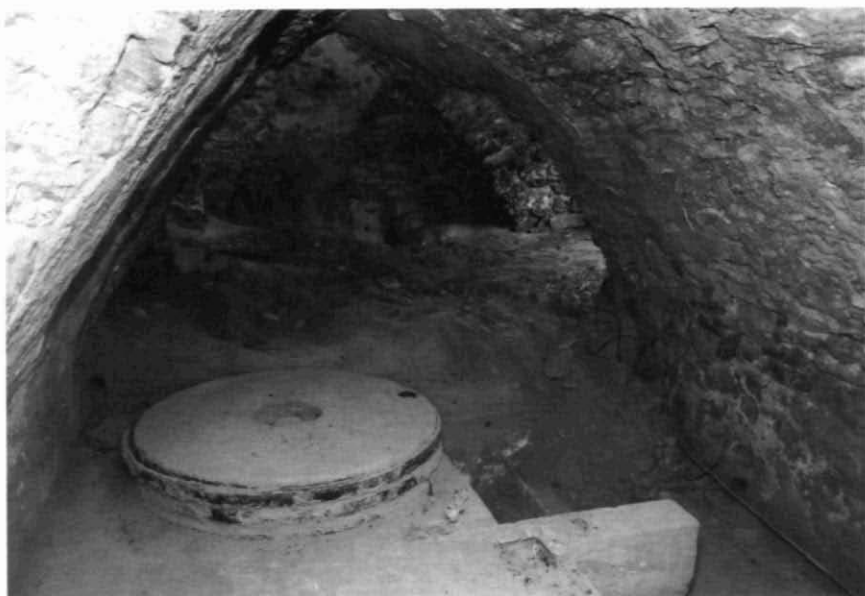

Premsa de lliura de Cal David. Salomó. (Fots. Sara de la Cruz).

Premsa de lliura de Cal David. Salomó. (Fots. Sara de la Cruz).

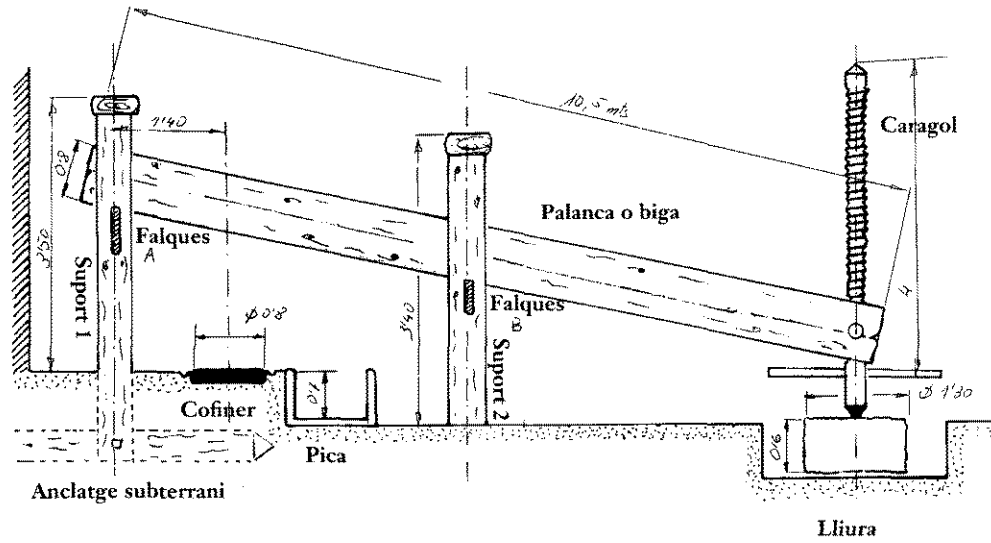

Molí del Pier. Salomó. Sala de moles. (Fot. Xavier Ferrer).

Molí del Pier. Salomó. Dovella porta d'entrada. (Fot. Xavier Ferrer).

Fig. 1. Premsa de lliura de Cal David. Salomó

Escala 1:50

